

Зајорка Мићућ

ИДЕЈНО, ТЕОРИЈСКО ЈЕДИНСТВО НАУКА И ФИЛОЗОФИЈА

Није се некада уопште постављало питање идејно-теоријског јединства научног сазнања. Наше знање о свету је било раније углавном теоријски хомогено. Оно је било прожето истим основним ставовима тадашњег схватања света. Научно знање о свету могло се успешно обухватити у једну идејно-теоријску целину. У то доба се могла једна личност бавити свим наукама, јер научно испитивање није било тако разгранато да би се морала извршити подела рада.

У току развојка античке филозофије и науке дошло је до различитих и супротних гледишта о крајњим схватањима и образложењу свега бића, али свако од њих је могло да обухвати целину и да је теоријски доследно изрази. Данас ствар стоји сасвим друкчије.

Савремена специјализирана и „објективизирана”, па често и потпуно формализована наука, нема више оне могућности теоријског јединства као што је то имала античка наука, а такође ни оне близине између научног схватања и људских животних проблема.

Развој природних наука и математике новијег доба ићи ће за тим да се из научног истраживања и теорије што више искључи све оно што је субјективно, што је људско, што се односи на животна практична гледишта. На једном одређеном ступњу развојка научног сазнања изгледа да је то било неминовно, и такав став је успешно примењен у истраживачком раду природних наука. Тиме је наше сазнање природних појава добило своју егзактност и постигло низ нових открића, која су се могла користити у животној људској делатности, иако је у методу сазнања ова била потпуно искључена.

Одвајање научних испитивања од практичног животног мњења допринело је много усавршавању нашег научног испитивања, а тиме и његовој сигурнијој примени у људском животу, зато што је знање постало тачније и прецизније. Исто тако ће подела научног испитивања на разне посебне науке обогатити и проширити наша знања о свету, изградити методе, али ће довести и до низа нових проблема међу којима је и питање јединственог научног схватања света и теоријског повезивања резултата свих научних испитивања. Временом ће се показати да нам је исто тако потребно јединствено теоријско обухватање научног знања, као и подела испитивања.

Западно-европске земље у средњем веку нису имале великог интереса за науку. Оно што је било познато и у прво време прихваћено из античке науке морало се тумачити у духу званичних црквених схватања. Организована црква будно прати да нико не прихвата нити изражава гледишта која се не слажу са основним поставкама њеног тумачења хришћанског погледа на свет. Она веома оштро интервенише, као што нам је то познато из историје. Класичан пример прилагођавања античких учења за своја схватања имамо у схоластичком присвајању и тумачењу Аристотела. Ипак ће ти оквири ускоро постати тесни не само за тумачење правог и потпуног Аристотела, већ и за интензивни развој научног испитивања природе и нова сазнања. Тада настаје и дискусија о научној и теолошкој истини и захтев њиховог раздвајања.

Доба ренесансе отвара нове видике целокупном духовном и мисаоном животу човечанства и ствара темеље новије науке. То је доба набујалих нових друштвених снага и ослободилачке борбе људског духа и људске активности уопште, за својом афирмацијом и применом у овоземаљском животу. Полет научног рада из доба ренесансе развија се интензивно у испитивање на свим пољима и огромним методским усавршавањем. Природне науке, нарочито физика, применом математике долазе до неслућених резултата. Грађански либерализам у погледу културног стваралаштва омогућује слободан и несметан научни рад, а индустрија даје још бржи ритам напретку технике и науке. Грађанска класа постаје свесна тога — да је „знање моћ” и прокламује то преко својих филозофа (Бекон).

Научно истраживање у току свога даљег развоја доноси на свим странама таквом брзином нова искуства и знања — изграђује методе и ствара многе теорије и тумачења света. У почетку новог века, све се то одвија у присној повезаности науке и грађанске филозофије. Научници се баве филозофским питањима, а филозофи раде у науци (Декарт Лајбниц, Њутн и др.). Природне науке су скупиле огромно искуство и познавање чињеница, развиле су методе сазнања и пружиле средства за сигурније владање човека над природом. Оне су изградиле низ теорија о свету, не само у своме специјалном домену испитивања, већ ће имати велики утицај на филозофска гледишта и на формирање практично животних погледа. Друге науке ће доцније то такође чинити, међутим касније долази до раскорака између разних научних схватања.

Поставило се сада питање „научности филозофске теорије” и односа науке и филозофије у крајњем објашњењу и тумачењу света. Кад погледамо разна тумачења света и знања самих посебних наука, видимо да се оне тешко могу повезати у једну смисаону целину. Појавила се не само неповезаност између посебних научних области и теорија, већ и потпуно неслагање између филозофских и научних погледа. Тако су настала размишљања о односу науке и филозофије, о научности филозофског сазнања, о научном сазнању уопште (Хјум, Локе, Кант и др.).

Унутрашња неповезаност научних сазнања, и често и опречност у гледиштима разних група научног испитивања, не само да онемогућује једно целовито тумачење крајњих резултата нашег знања о свету, већ омета и плодну сарадњу међу наукама. Међутим ова сарадња је изван

сваке сумње веома потребна и за саме посебне науке. У исто време та неповезаност у гледиштима разних наука не допушта пуни универзални преглед знања, нити схватање крајњег смисла научног знања. С друге стране намеће се увек и неминовна потреба јасне опште оријентације човека у научном знању о свету и свесно повезивање тога знања са људским животним циљевима. То није само потреба културног развоја и свесног уобличавања нашег живота, него је истовремено интерна нужност самог научног испитивања да има свестран преглед постигнутих знања у различитим областима. Данас је то питање отворено постављено у науци и изван ње.

Постоје специјална научна друштва „за јединство науке“. Она су имала многе своје конгресе, на којима су учествовали угледни научници и филозофи. У Чикагу је било организовано издавање велике научне енциклопедије у 20 томова, под насловом „Јединство науке“. Постоје у различитим великим земљама центри који одржавају редовне дискусије између научника разних грана и филозофа по питању „синтезе наука“ (Проблем структуре — Париз, Јединство наука — Чикаго.).

Правилно постављено и схваћено питање јединства наука не може значити никада изједначење и нивелирање разних резултата и видика појединачних научних испитивања, ни њихове специфичности. То би значило одбацити огроман део плодног научног рада разних специјалних грана науке, у чију позитивну вредност не можемо уопште сумњати. Напротив, та појединачна, тако рећи атомизирана испитивања, прецизирају и продубљују наша знања. Али радећи само на њима, не смео изгубити из вида целину ни сложеност предмета, ни групе предмета и најзад ни целину света и место човека у тој целини и његове различите односе у свету. Колико нам је потребно детаљно познавање разних предмета и области догађања, толико је исто важно не заборавити ширину видика и повезаност ствари у свету, као и однос човека према њима.

Добро постављено питање јединства науке има да омогући прави однос и везе међу разним доменима научног испитивања и ствара јединствено схватање свих крајњих резултата, које се развојем нашег знања мења, продубљује. Оно треба да нам пружи материјал за научно записивање нашег погледа на свет. Тешко да се данас може озбиљно говорити о погледу на свет, који би оставио научно знање по страни.

Наша наука, као и наша култура, налазе се данас у јаку специјализованог рада. Та специјализација је несумњиво нужна последица самог развоја и разграђивања нашег рада, не само у науци, него и у практичном животу. Међутим, потпуно једнострано рад утиче често неповољно на саме менталне способности човека. Он угрожава и пуни развој личности и има могућност и саме деформације човека. Са колико дубине и убедљивости је приказао Чаплин ту трагику крајње једностраности у механизованом раду модерне фабрике, у своме филму „Модерна времена“. Проблем некада није друкчији ни у самој науци. Људи могу да тако застране и изгубе потпуно способност свестраног животног контакта и разумевања стварности изван својих стручних наочара и лупа. И научник као човек подлеже тој опасности. А свет и живот нису ни најмање једнострано, ни једноставни, Марксизам, који је указао на потребу прео-

влађивања поделе између физичког и духовног рада, сагледао је негативне последице једностраности за развој човека, за развој личности. Ма колико *да је специјализирање рада отишло далеко и да се без њега не може, потребно је отворено бидејћи њега ошасношћу и недосћајке*. Управо, као противтежа томе микро-специјализирању и подели рада, намеће се потреба једног свестраног васпитања и образовања.

Морамо омогућити себи увид и схватање смисла нашег целокупног знања о свету као што је потребно познавати физички и технички рад и уметничко стваралаштво, да бисмо одржали свестрани, пуни развој личности. Потребно нам је ради тога разумевање крајњег значења научног сазнања и исто тако његовог смисла и вредности за људски живот. Та потреба није била раније тако неминовна; излазило се на крај без решавања питања теоријског јединства науке и нарочитих радова на повезивању резултата научног знања. Могло се радити и без систематског проучавања саме науке и научног сазнања.

Цео тај рад на питању јединства науке, маколико да се развио последњих деценија, наилази на велике тешкоће у постављању проблема, у предлагању начина и пута како то да остваримо. Вредност разних покушаја на идејном теоријском обједињавању наука не можемо још потпуно проценити. Треба пре свега видети и испитати стварне могућности и потребе теоријског јединства наука. Морамо *доћи до ирнципиа како да радимо на доследном, њобезаном шумачењу свој научној знања*, како да формирамо идејно-теоријско јединство научног сазнања. Тиме ћемо истовремено створити подлогу за плодну сарадњу свих наука на што бољем сазнању света. Та међусобна сарадња и увид у резултате других области продубљују такође и сазнање једне ограничене области.

Виде се две тенденције при решавању овог питања, једна — која тежи да то јединство оствари као чисто интерно теоријско повезивање резултата научних испитивања, њиховог контакта, споразумевања и сарадње. Друга пак тражи да реши то питање у вези и односу позитивног научног знања према филозофији и њеним дисциплинама. На пример, помоћу логике и теорије сазнања да остваримо синтезу. Затим преко филозофског погледа на свет да омогућимо повезивање тих резултата научног и филозофског сазнања са људским животним тежњама и идеалима.

Постоји наравно и покушај, да се научно сазнање повеже непосредно са људским тежњама, а да се филозофија сасвим исклучи. Има покушаја да се на јединству методе заснује јединство науке. Али нека општа, једина и најбоља метода за сва научна испитивања, изгледа сумњива као и лекови намењени за лечење свих болести. На разјашњењу питања метода сазнања дошла је у почетку XX века до израза сва неспособност филозофске теорије сазнања и логике да схвате и објасне савремену науку у њеним основним гносеолошким поставкама и смислу, као и методским структурама. Није чудо што је тада филозофија почела губити углед међу научницима да учествује у питању објашњења и повезивања научног знања и метода. Отуда се појавила осуда филозофије, односно метафизике и одвајање логике од ње. Филозофи нису специјално одговорни за тај неуспех, али је историјско раздвајање научног рада

имало фаталну улогу и за развитак самог филозофског сазнања. Одвојити филозофску мисао од научног истраживања и сазнања изгледа слично томе као кад бисмо кретању које представља промену места одузели простор. То се особито односи на логику.

Филозофија је настала најпре заједно са покушајем научног сазнавања и објашњења света. Несумњиво да је наука изгубила од тог раздвајања, али је за филозофију то било опасније и теже.

Научници разних струка покушавају сами да реше извесна општа питања сазнања и погледа на свет. Јавила се тзв. „научна филозофија“, не као покушај филозофа да начине од филозофије науку, већ су то решавања филозофских питања у самим наукама или је то филозофско схватање света, које је само синтеза резултата науке.

Та група „научних филозофа“ ради много на питању јединства науке. Неки међу њима одбацују и само име филозофија и говоре о *Einheitswissenschaft*. Ти су научници великим делом физичари, биолози и социолози. Њима се питање уједињења наука наметнуло из самог њиховог стручног рада. Уколико су филозофи, они се баве логиком наука, одстрањују свака филозофска метафизичка гледишта и чак сматрају их бесмисленим.

Постављање овог питања јединства нашег знања о свету јавља се у филозофији много раније. Декарт већ покушава да створи систематско јединство научног знања. Тај систем он назива — „*Science unifiée*“. Могућност тог јединства заснива се на јединству ума. Ствари које проучавамо су различите, али ум је један и остаје нетакнут, као што је нетакнута светлост сунца која обасјава свет у свој његовој разноврсности. Усмереност на целину, универзалност филозофске мисли, наметала је ту потребу повезаног, систематског савлађивања целокупног знања о свету. Лајбниц је такође много мислио на опште и систематско уједињење свих наших научних знања. Он то покушава у радовима за општу енциклопедију наука. Енциклопедија, по њему, не може бити само скуп знања, него систематски ред тих знања. При том раду на енциклопедији он говори о потреби једне опште науке — „*mathesis universalis*“. То би била нека врста науке о савршеном методском поступку сазнања, тако да бисмо помоћу ње и на основу довољних чињеница, могли увек пронаћи и доказати сва друга научна знања, управо све друге науке. Та наука треба да нас научи да савршено научно проналазимо и доказујемо. Затим је Лајбниц радио на остварењу једног општег научног језика, на који би сва знања превели и приказали. Он узима опште знаке и њихове комбинације. Ова Лајбницова тежња се остварује данас на неки начин у симболичкој, математичкој логици. Тај алгебарски језик и операције имају несумњиво велику могућност уопштавања и комбиновања, он је погодан за опште регистровање знања, али не решава ни теоријски, ни практично, питање идејно теоријског јединства нашег научног знања. То питање не обухвата само знак као форму израза, већ и смисао сазнања, не само његову форму, него и садржину, изворе и основе тога јединства.

Карнап и други покушавају да омогуће рад на јединству науке, стварањем јединства израза. Он тражи један научни језик који би једнозначно изразио све заједничке основне научне појмове за физику, социо-

логију, биологију, а доцније додаје психологију. Заједничке појмове мисли он да нађе и у нашем свакодневном ненаучном језику. То је по њему језик ствари, за разлику од смисаоног језика (Dingsprache—Sinnsprache.). Појмови језика ствари чине заједничку основицу, на коју се могу свести сви појмови разних делимичних домена науке” — мисли Карнап. Ти заједнички појмови и језик били би први услови за даљи успешни рад на стварању јединства научног знања. После тога би се могло говорити о односу између закона разних научних домена, али за сада смо далеко од тога.

Такозвани — „Бечки круг”, чији је угледни члан био Карнап, радио је много на питању јединства науке. Велики број њих је прешао у Сједињене америчке државе и развио је тамо интензивну активност и утицај. Они су најактивнији представници логичког позитивизма, иако заступају различита гледишта о томе питању. Неки међу њима су заступали мишљење да физика може постати централна и угледна наука, да се сва друга важна сазнања могу превести у терминологију физике. Физикализам је изградио логику вероватноће. Њен основни гносеолошки став је да су сва наша сазнања стварности само поставке које се могу мање или више верифицирати искуством. Она су само вероватна, а не апсолутно извесна и априорна, као на пример математичка знања, али немају садржине, већ су чисте таутологије. Ови покушаји физикалиста и мислилаца око ранијег Бечког круга, односно савременог логичког позитивизма, имају несумњиво доста добрих и за научно испитивање и теорију практичних идеја. Чини ми се ипак да не дохватљају корен и основне тешкоће проблема теоријског јединства наука.

Најпре, може ли наука да се врати на обичне и свакодневне појмове о стварима? На основу чега треба ти појмови да добију једно одређено значење када га иначе немају? У животу влада исто таква разноврсност појмова и тумачења ствари у једној историјски хомогеној средини, а да не говоримо о диферентним друштвеним срединама и културама. Ради тога се некада научно мишљење одвојило нужно од мњења. Тада се није могло слутити да ће сам развој научног сазнања довести до разноврсности схватања. Уз то, унифицирање језика и свођење научних појмова на преднаучне, неће никада решити питање јединства науке идејно-теоријски, нити ће све огромно богатство у знањима наше савремене науке повезати у пуној мери. Такође оно не може омогућити њихово јединство и право место у једној широкој систематски обрађеној и повезаној целини научних знања, у целовитом научној схватању света.

Да ли је могућно свести научне појмове на неколико ненаучних, да ли је то уопште потребно? Да ли су у томе основе јединства научног схватања света? Где треба тражити ту основу јединства? Да ли у јединству и повезаности самога света, тј. појава у свету, или у различитом начину нашег проучавања разних области, или у некој области која чини основ постојања других, или у нашем људском ставу према свету? Нама је познато да различите науке могу проучавати исте области или предмете. Физика и хемија, на пример. Затим, узмимо човека који је предмет изучавања биологије, друштвених наука, психологије и др. Тиме се целина човека не сме изгубити из вида, управо ако то чинимо, не можемо схва-

тити ни посебне функције, ни стране. Колико би ненаучни појмови могли бити веза међу наукама, не знам. Науке су поделиле свој рад из практичних потреба сазнања и створиле појмове за свој домен испитивања. Оне које, на пример, посматрају човека у његовим разним животним функцијама, чине то кроз призму свога специјалног интереса. Тако је и у другим наукама које имају исту област, а различит циљ испитивања. Према томе, оне формирају своје појмове, па тако и животно практични појмови бивају формирани. Појам никада не може исцрпсти и обухватити свој предмет, поготово када се ради о сложеним појавама и предметима. Свака дефиниција је ограничење, то је одавно познато. Оно што је овде веома важно то је да не треба заборавити, да смо поделу рада и специјалне појмове створили ми, при нашем научном испитивању, а и у животно-практичном мишљењу.

Постоји једно старо наслеђе из доба када је формално савршенство егзактних наука изгледало као пример, према коме треба да се управља свако научно сазнање. То наслеђе је било идентификовање научног појма са самим предметом научног испитивања. У геометрији, на пример, то је савршено на свом месту. Али се такав став не може просто пренети на сва научна испитивања. Научно сазнање је прожето читавим слојевима акције и посматрања, испреплетено разним мотивима. Једна област сазнања која је резултат низа поступака нашег посматрања, проучавања и размишљања и то са одређеним циљевима, резултат је историјског развоја науке и мисли и често није јединствена, ни по предмету, ни по методу. На тим питањима се види јасно, колико је традиционална логика била уска да стварно обухвати и објасни савремену науку и савремено теоријско мишљење у њиховим гносеолошким и методским проблемима. То је углавном Платоновска логика која је стварана на примеру геометријског сазнања и родовских појмова. Али, Аристотел је први систематски изложио и разрадио логичке проблеме тога доба.

Нови покушаји у логици нису још потпуно обухватили, нити решили основна питања савременог научног сазнања, иако су веома корисна за појединачне гране наука. Традиционална формална логика је генијално дело. Она је сагледала извесне односе и законе нашег мишљења, који се не могу одстранити ни заобићи. Али се од њих мора ићи даље. Она не може никад застарети (као ни Еуклидова геометрија), само је природно да није могла решити оне проблеме које је поставио тек савремени развој науке. Ма колико да је савремена физика прешла оквире класичне механике, та механика ипак остаје као део физике. Међутим, данас ми посматрамо и схватамо физичко сазнање сасвим друкчије, него у доба када су основни закони механике важили као општи закони физике. Борова теорија о кретању гасова бацила је сасвим другу светлост на закон каузалитета и његову улогу на пољу физике. Знамо, на пример, да данас и поред Еуклидове геометрије постоје и друге. И то је само по себи донело сасвим друга тумачења смисла геометријског сазнања уопште, него што би то могло бити раније у геометрији и теорији сазнања. Сви ти нови аспекти у науци отварају сасвим друге видике о крајњем смислу и значају научног сазнања и научних метода.

II

Савремену науку у облику крајње специјализације, посматра Хусерл као неку врсту више интелектуалне и чисто теоријске вештине, као неку практичну технику сазнања. Та вештина проистиче из разностране и добро увежбане интелектуалне делатности на пољу научног испитивања и сазнања. Она је плод дугог научног искуства, вежбе и учења. Научни рад је данас изграђен на основу извесне практичне интуиције и такта, са добрим познавањем делимичних циљева, али није нека делатност на основу једног крајњег и једног увиђања и схватања самог сазнања.

Научници раде данас у својим специјалним гранама често као неко *техничко особље* које *рукује вешћо својим пословом око машине, али је не разуме ипшћуно и не води рачуна о крајњим циљевима и смислу своја рада*. Међутим, они успешно обављају свој посао. Техничара допуњава инжињер са знањем физике, а како ћемо допунити хоризонт посебне науке, тј. проширити и повезати са целокупним знањем о свету?

По Хусерловом мишљењу, тиме што се ради у ограниченим областима, са ограниченим циљевима, без крајњег увида у метод и домен сазнања, *савремена наука је изгубила онај идеал самоодговорности научника*, који је после Платона имао толико утицаја у развоју научне културе. Он каже: „Ако се не задовољимо само тиме да уживамо у стварању теоријске технике и проналажењу теорија, са којима можемо постићи многе корисне ствари и задобити дивљење света; ако нећемо да одвојимо праву човечност и живот у њиховој радикалној самоодговорности од целине одговорности људског живота уопште, тада се морамо ставити изнад свег живота и целокупне културне традиције. Размишљајући потпуно и радикално, појединачно и у заједници, морамо тражити крајње могућности и неминовности, на основу којих можемо заузети став за суђење, оцењивање и делање у стварности“¹⁾.

Хусерл придаје велики значај науци и не може замислити да се научно сазнање може развити без крајње образложених увида у основе и смисао нашег сазнања. Тај радикални став треба, по њему, да оствари филозофско мишљење. Његова феноменологија поставља питање јединства науке у својој логици на прво место, као питање основних, општих идеја и принципа свега научног сазнања. Логика, као теорија науке, има задатак да објасни и теоријски јасно изложи прави смисао науке уопште, њене иманентне ставове (основе) и крајњи циљ. Али, иако се логика креће у чисто формалним питањима сазнања, она не сме бити нека нова техника теорија и вештина сазнања (логистика), већ као филозофска дисциплина има да постави питање сазнања на целокупном видуку човекове духовне делатности и продре до суштине ума. Ум је основни и крајњи императив свега нашег сазнања. Само у тој ширини постављено питање може обновити логику и дати јој ону исту улогу и оне задатке, које су имали у виду антички мислиоци, када су је стварали. У том случају може „логос“ стећи оно право, да иманентно нормира све

¹⁾ E. Husserl, *Formale und transzendente Logik*. str. 5

науке и у исто време ће оправдати свој удео у већини имена наука (биологија, психологија, геологија, зоологија, антропологија и тд.¹⁾). Логика, као наука и критика ума, може да посматра ум у свој ширини и дубини његовог манифестовања. Под перспективом ума, она треба да посматра науку и стварност. У њему она тражи јединство знања, али и јединство збивања, као и повезивање знања са извесном свесном самоодговорном људском акцијом у животу.

Хусерл је доследни рационалист. То су основне поставке феноменолошког посматрања питања јединства науке. Филозофија, преко логике, доприноси питању идејно-теоријског јединства науке. Међутим она сама чини јединство са наукама — филозофија је основна наука, а друге посебне науке су према његовом схватању само њене гране. Хусерл инсистира на савремено модерно остварење класичног јединства научног сазнања и филозофије. Он има пред очима античку грчку мисао, ренесансу и почетак новог века. Он тежи да својом феноменологијом пружи једну основну и универзалну науку која ће радикално захватити питање јединства. Он ће са својим генетичким и логичким испитивањима доћи такође до преднаучних истина као заборављених полазних позиција сваког научног испитивања²⁾. Указаће на животне практичне истине које имају свој смисао и значај и не могу се увек заменити научном истином и теоријом. Ти Хусерлови ставови, при крају његовог живота, довешће до нових погледа на само научно и филозофско сазнање, довешће до свести о свестраном јединству не само теорије, него и теорије и људске праксе и то на пољу друштвено-историјске активности, не само техничке и медицинске примене природних наука. Тек на крају живота он формира своја гледишта о историјским и, како он каже, „духовним“ наукама. Марксистичка теорија није му била позната. То се види из његовог чувеног бечког предавања о Кризи.

III

Марксистичка филозофска мисао није директно поставила ово питање, нити се неко од класика бавио њим. Ипак се из основних филозофских погледа марксизма може донети закључак да је ово питање веома важно и за марксистички филозофски поглед на свет, као и за марксистичку гносеологију и логику, као и за друштвену праксу.

Марксистичка теорија се конституисала најпре као научна анализа политичке економије капиталистичког друштва, као откриће законитости историјског развика и основа друштвеног живота и истовремено, као „целовити поглед на свет“, у коме су нужно морала бити дата гледишта о основним филозофским питањима и проблемима. Отуда је формирано марксистичко-филозофско гледиште нужно настало у одређеним односима према научном истраживању и резултатима тога истраживања. С друге стране нам је познато, да Маркс прилази своме научном раду са једном изграђеном филозофском културом, са знањем

¹⁾ Види: n. n. m. str. 14 и даље

²⁾ Види: E. Husserl, Erfahrung und Urteil, 1937, str. 38

историје, у тесном контакту са животним проблемима радних људи, нарочито пролетеријата. Марксистичка филозофија је нужно заинтересована за идејно теоријско јединство научног знања, за резултате научног испитивања ради свога односа према научном сазнању. Друго, марксистичка филозофија је дијалектичка, она нужно поставља питање сазнања целине, свеопште повезаности разних области света, па према томе и нашег знања о свету.

Питање је како и са које стране треба захватити целину? Да ли је то јединство знања засновано на јединству света? Јединство света је „у његовој материјалности” — каже Енгелс. Може ли то јединство да се обухвати сазнањем најопштијих закона кретања и развика? Или се до њега долази јединством метода, као што неки мисле. Додуше јединство метода потиче у марксизму из уверења о универзалности дијалектичке структуре закона кретања.

Марксизам стоји на гледишту јединства и свеопште повезаности појава у свету, стоји на гледишту да је то јединство света у његовој материјалности и јасно је да ће са тих позиција прићи питању идејно-теоријског јединства научног сазнања. Јединство знања о свету могло би доћи до израза у теорији на основу сазнања законитости развика и законите повезаности тога развика. Осим тога, марксистичка мисао је заинтересована за јединствено схватање научног знања о свету и ради примене теорије у друштвеној пракси мењања друштвених односа, као и ради јединства акције у том смеру.

Марксизам је настао као свест о вези између нашег знања и одговорности за формирање нашег живота и друштвених односа у смеру њиховог хуманизирања. Отуда је у марксистичком схватању света на неки начин иманентан захтев за идејно теоријским јединством научног знања и за повезивањем тога знања са моралном одговорношћу људи у формирању свога живота, у њиховој животној акцији.

Међутим, оно јединство теорије које је остварила догматско шематизована марксистичка мисао наметањем својих схватања тумачењу резултата научног испитивања, није остварило овај циљ, већ је напротив ометало уношење нових резултата науке у марксистички филозофски поглед на свет. Тиме се у марксизму изгубио онај живи обострани контакт и прожимање између позитивног научног знања и филозофског погледа на свет какав је стварно био код класика марксизма при формирању њиховог научног испитивања, теорије и погледа на свет.

Неки марксисти схватају дијалектички материјализам као најопштију теорију и метод. Има у таквом ставу такође нечег догматског, нечег што се намеће споља научном испитивању, а не води се рачуна о самој потреби научне теорије и научног сазнања. Догматски марксизам увек полази од једног одређеног схватања и резултати научног испитивања има да се слежу са унапред датим гледиштем и тумачењем. Јасно је да ће тада више говорити о правилности неког гледишта и схватања, него о истинитости и тачности.

Дијалектика стварног збивања требало је да одступи пред прокламованом дијалектиком. Према таквом ставу, истраживање има да докаже оно што је унапред постављено, што је речено да треба тако да буде,

а не да одговара стварним односима које хоћемо да сазнамо. Међутим, нема сумње да је теорија марксизма настала из дугогодишњег истраживања и проучавања реалних појава и односа.

Постоје велике разлике у интерпретацији теорије марксизма и марксистичке филозофије. Поред свега тог не може нико оспорити теоријско јединство марксистичких учења и њихову повезаност за одређену друштвену активност.

Друго, марксистички поглед на свет изражава везу између научног сазнања и људске друштвене активности. Тако познато марксистичко учење о јединству теорије и праксе предствала само став и мишљење да научно сазнање има да служи човеку у његовој животной оријентацији и делатности у смеру остварења хуманизираних људских односа бескласног друштва.

У марксистичкој литератури немамо неке посебне студије по питању јединства науке, али потреба за јединственим погледом на свет који се заснива на резултатима научног сазнања и циљевима радничке класе да оствари нове друштвене односе, показује јасно да се не може бити без идејно-теоријског јединства нашег целокупног знања, акције и њених циљева.

Енгелс је истакао предност старо-грчке науке у погледу идејног савлађивања материјала и општег погледа на природу, према природним наукама прве половине XVIII века, иако је ова далеко надмашила античку науку својим знањем¹⁾. Према томе могли бисмо закључити да је он видео потребу и вредност теоријског обједињавања посебних група научног испитивања. Затим, он истиче да су то повезивање и обједињавање историјски вршили филозофи. Али, затим ће у „Анти-Дирингу“ изложити своје мишљење, да ће свака филозофија која стоји изнад наука постати излишна — „када се свакој науци посебно постави захтев да јасно одреди своје место у општој целини ствари и знања о стварима”²⁾.

Из овога су многи закључили да Енгелс мисли да ће нестати филозофије у развоју наука, да ће она бити непотребна. Моје тумачење овог става је, да се ради само о филозофији, која стоји *изнад* осталих наука. То је став дијалектичког материјализма. Енгелс нам говори да су филозофији остале као самосталне области логика и дијалектика (као дијалектика мишљења), а за будућност и то се ставља у питање. Енгелс је говорио према тадашњој ситуацији у филозофији. Знамо да је исто тако пребацивао природњацима робовање — „лошој филозофији”, то значи, треба да се упознају са добром. Међутим, данас имамо многе нове моменте по питању односа науке и филозофије.

Нема сумње да логика директно има везе са свим наукама и да је она главна филозофска област испитивања. Један правац у логици одваја формалну логику од филозофије и мора се признати да је савремена математичка логика несумњиво ближа математици него филозофији. Логика данас није једина наука која проучава мишљење. Имамо развијену психологију која такође проучава систематски наше мишљење.

¹⁾ М. Е. Dela II 59. Engels — uvod u Dijalektiku prirode.

²⁾ Анти — Диринг str. 24, Zagreb — Kultura.

Питање о предмету и задатку филозофије дискутује се веома много. Али, марксизам је формирао своје погледе о основним филозофским питањима у разрачунавању са другим филозофским правцима и гледиштима свога доба и изградио свој поглед на свет. То је најпре учињено у полемици са немачким класичним идеализмом, са вулгарним материјализмом и Дириговим „истинским социјализмом”. Потреба идејне принципијелности и чистоте, наметнула је још класицима супротстављање и поређење својих гледишта о основним филозофским проблемима и филозофском погледу на свет. Та потреба постоји и данас. Марксистички погледи морају се развијати у савременој ситуацији, у филозофији, науци, марксизму, у савременом друштвеном развоју и изградњи социјализма.

Догматизам и схоластика не одговарају правом духу марксизма и они данас су једнодушно одбачени. Негде озбиљно са почетним напорима за стваралачки развој марксистичке теорије, негде само још вербалистички. Ти стваралачки напори дали су подстрека за развијање истраживачког и теоријског рада. Ту се морају решавати многа савремена научно-теоријска питања. Марксистички морају разјаснити однос марксистичког филозофског погледа на свет на савременом ступњу развоја према новим тековинама позитивних наука. Могу проучавати и питање теоријског идејног јединства наука, исто тако и значај тога јединства за марксистички поглед на свет, који је код класика назван — „научним погледом на свет”.

У питању марксистичког схватања идејно-теоријског јединства науке, мора се изнети гледиште о односу марксистичке филозофије према позитивној науци и идеологији. Према томе марксизам мора бити заинтересован за идејно-теоријско јединство науке, а то јединство му је важно и за његов поглед на свет. Материјализам ће се мењати са епохалним проналасцима у науци, као и са друштвеним догађајима¹⁾. Јасно је, да се то јединство не може у марксистичкој филозофији посматрати као дело — „неке филозофије” изнад науке, него у присној сарадњи између филозофије и наука.

IV

Остаје отворено питање, да ли ће саме посебне науке моћи то једног дана да остваре. Мислим да из принципијелних разлога оне то не могу учинити, јер њихова истраживања не иду за целином и свестраношћу, већ се ограничавају евентуално на целину и повезаност одређене области. Затим њихова теорија не изражава никада људске тежње, опредељења, макар и научно оправдано засноване. Кад је група научника која ради на том питању почела да тражи путеве ка јединству из самих наука, дошло се до појма — „Einheitswissenschaft”, па после и до сарадње са филозофијом.

¹⁾ Види: Engels, Ludvig Foerbah (M. E. dela II 361).

Многе појединачне науке су покушале да око себе окупе све друге научне гране испитивања и да под својим видом систематизују сва знања. Повод за такав покушај био је разноврстан. Или је поље испитивања једне науке тако широко да обухвати све културне појаве, па тиме и целокупну науку (социологија) или је њено испитивање такве врсте, да мисли да пружи право схватање и крајње објашњење сазнања уопште (психологија), или су сазнања неке науке тако савршена да могу служити као узор и подлога свих других објашњења света (физика). О физикализму смо говорили. Тзв. психологизам у логици и филозофији је одавно побijen и одбачен. У последње време се јавља у социологији претензија крајњег објашњења науке и научног сазнања и покушај систематизације наука.

Социологија је млада наука са пуно нерешених методских питања и много унутарњег превирања, па ипак мисли да може пружити објективно објашњење науке уопште и протумачити смисао научног схватања света. Наука је друштвена појава и њен смисао (улога у животу човека) има социологија да проучи. Несумњиво је то да је наука друштвена појава, али исто тако мишљење и друге психичке функције имају доминантну улогу у научном сазнању. Међутим, ни социологија, ни психологија, не могу објаснити гносеолошки значај егзактног физичког сазнања као ни основне структуре нашег знања и његовог односа према стварности. То су питања која прелазе границе социолошког испитивања.

Наука је социолошка појава, и има токађе своју психичку страну у процесу сазнавања. Осим тога, она је резултат историјског развоја наше културе и може се посматрати чисто историјски. Али, на пример, такође је биолошки, као више средство у борби за опстанак наше врсте. Не само да постоји могућност разностраног посматрања, већ је она сама веома сложена појава. За смисао математичке функције, за неко геометријско и физичко правило, за саму објективну садржину једног научног закона, нису ни најмање директно важни услови друштвеног развоја и доба када смо дошли до њиховог сазнања. Исто тако, није зато важно ни психолошко расположење проналазача. Питагорино правило или Њутнов закон гравитације, не би били ништа мање или више истинити и тачни да су га пронашли Хотентоти. Али признајемо да су постојали баш друштвени и психолошки разлози да га не пронађу Хотентоти, већ Грк и Енглец.

Постоји у нашем сазнању извесна објективна садржина која остаје константна у нашим најразноврснијим општим тумачењима научног сазнања, јер је она одраз стварних односа и законитости. Има стечених знања која се носе као позитивна тековина кроз сав даљи развој нашег сазнања света. Да су два и два-четири, да је троугао састављен из три стране и три угла, да две запремине водоника и једна кисеоника чине воду и др. остаје идентично макако било наше гледиште на свет и схватање науке.

Може се рећи, да је готово свако сазнање проткано најпре са две основне компоненте које га прожимају у разним сразмерама. Најопштије речено, једна потиче из описа, констатација, познавања чињеница, до одређивања закона и веза са ближом и широм околином. Друга тенден-

цја даје објашњење, тумачење у целини нашег знања о свету, према месту тих појава у целини света и схватање у оквиру целине.

Затим долази, у модерној науци заборављени значај и смисао извесних знања за људски живот, према коме не можемо бити равнодушни. Али некада тај животни значај одстрањујемо, па и заборављамо.¹⁾ Видимо такође да постоје у самим наукама велико осцилирање тих основних компонената. Егзактне природне науке достигле су високи ниво „објективизирања” и својих знања и еманципирање од разних животно-практичних гледишта. То је било изванредно позитивно за њих. У историји, економији, социологији, естетици и правним наукама, било је врло тешко, управо немогућно то извести. Предмети ових наука су исувише у центру наших животних интереса, да нам је исто тако важно оцењивање, као и објективно познавање. Тек XIX век омогућује пробијање и откривање законитости у људској историји, па затим почиње и научни продор у људски психички живот са модерном психологијом.

Велики успеси егзактних природних наука начинили су њихове методе и сазнања идеалом других наука. Али „математизирање”, управо, квантифицирање других наука није довело до таквих успеха, као што је био случај у физици. За историју, социологију, психологију, квантифицирање не може да пружи могућности ни за потпуно одређивање, још мање за разумевање њиховог предмета сазнања. Лоце је то добро видео кад је рекао: „Ми не желимо само да срачунавамо свет, већ и да га разумемо.” Ако постављање квантитативних односа не може да нам објасни и одреди неку појаву или догађај, тада оно нема велики значај за сазнање тога предмета.

Историјски догађаји се не могу објаснити знацима и квантитативним односима, чак ни онда када покушавамо да прикажемо друштвени и политички живот на основу економских структура-основа. Маркс је указао на то да се материјални преврат у економским условима производње може констатирати са тачношћу физичких наука, али не правни. политички, религиозни, уметнички и филозофски облици, у којима људи постају свесни сукоба и решавају га борбом.²⁾

Свако проучавање историје човечанства није само неко набрајање догађаја. У том случају не би историја много значила за нашу научну културу и нашу друштвену свест. На основу откривања законитости догађања људске историје, историјско сазнање може с правом бити гледање човека из своје историјске перспективе, из свога гледишта на свет, на прошлост човечанства. У историјским подацима који су тако варијабилни и често несигурни, јер се и фалсификују чињенице, треба нарочито водити рачуна о стварним фактима, о ономе што је одиста било, и о нашем историјском објашњењу извесног доба, које треба да се заснива на откривању законитости друштвеног кретања баш у тим чињеницама. Наравно, то није лако, јер се историјском сазнању намећу стално оцене и тумачења са становишта одређених историјско-друштвених група и њиховог интереса. Хоћемо да укажемо на

¹⁾ Види о томе Husserliana VI. Krisis der europäischen Wissenschaften — стр. 48.

²⁾ Kritika pol. ekonomije (Predgovor i uvod).

то да су ове могућности и методе научног сазнања нужно друкчије него у физичким наукама, али да се човечанство пробија и ту ка сазнавању законитости и изграђивању научних метода. Маркс је на основу предходних покушаја и сазнања француских грађанских историчара и енглеске политичке економије учинио епохални продор у сазнавање друштвеног збивања и развоја.

Научно сазнање не испуњава потпуно свој основни задатак, ако нам пружи само познавање предмета или једне групе предмета, ако даје само одређивање њихових битних особина и закона, и тиме поставља извесне ограничене теоријске ставове. Осим исцрпног познавања чињеница и проналажења основних закона у извесном одређеном пољу нашег испитивања, нас исто тако интересује место и однос тога домена испитивања у целини света, као и његов однос према човеку и значај за човека.

У првом случају знање изгледа као фотографија у свим разним пресецима и детаљима до танчина. То дубоко и исцрпно познавање чињеница области испитивања, та радиоскопија и анатомија предмета чини солидну основу, — али није његово потпуно објашњење и крајње разумевање. На основу познавања појава неке области ми долазимо до научних сазнања односа и веза, до константних облика, до законитости кретања и промене. Не може се једна врста појава и предмета објаснити и схватити сасвим сама за себе. Увек нам се намећу додири и везе са другим областима. Она се може предходно познавати и ограничено објаснити. Право и потпуно схватање и сазнање долази тек кад се исцрпно и тачно познавање предмета везује и одреди у односу на његову ближу и даљу околину, у односу на његове разне функције и посматра тако, преко разних груписања и њихових свестраних веза до постављања у целину света и целину знања. То је онај моменат где се сусрећу појединачне науке са филозофијом, на чему су настајале филозофије појединих наука, филозофија природе, филозофија историје. Тај широки преглед и видик знања, може се обухватити у основним линијама и добити своје крајње опште схватање и интерпретацију, на основу својих објективних резултата и у исто време може се тумачити и *из једној одређеној става човека према свету*. Наравно, то нису одвојене количине које треба при крају спојити, већ су то две основне компоненте које се у свим својим разним манифестацијама при развоју сазнања света стално допуњују и прожимају.

V

Човек сазнаје свет, али је и сам део света, припада њему, налази се у њему, има своје циљеве и интересе. Извесне противречности у резултатима разних појединачних научних испитивања показују се као привидне или погрешне кад их добро проучимо у ширини перспективе и кад их пажљиво поредимо са другим знањима и схватимо њихов прави значај и место у целини знања и света. Хусерл мисли да се то јединство не може остварити енциклопедским прегледом знања, већ се мора захватити из његових корена, из његових крајњих основа. Јединство знања се не може решавати без откривања и схватања јединства бића.

За савремену науку може се рећи да је утонула у анализу појединости и отишла и иде толико у дубину и специјализацију испитивања, да појединачне науке губе из вида не само целину света, већ и везу са човеком, па и са његовим животним ставом и циљевима. Да би дошла до дубљег, прецизнијег сазнања свога предмета, своје области, наука је то морала нужно да чини. Међутим, знамо да је за потпуни развој научне културе и научног сазнања света потребно поред исцрпног познавања предмета и домета испитивања, још и њихово исправно постављање у целини света. То допринеси такође потпунијем познавању целине и појединих области. Исто тако, човек не може примати знање пасивно, без интереса за свој однос према знању, већ има права да пита за вредност целокупног сазнања и његову улогу у људском животу, у животу човечанства. Научници су изгледа изгубили из вида првобитне људске циљеве и задатке научног сазнања, које су увек имали пред очима велики мислиоци и оснивачи науке, а они су ипак, у крајњој линији, људски циљеви.

Може се рећи да данас огроман број научних знања не служи на добро човечанству, али не кривицом саме науке, већ себичношћу и моралном неодговорношћу оних који држе у својим рукама те резултате и примену и употребљавају их за своје уске себичне циљеве, не за опште, човечанске. Они служе за манифестовање надмоћи и силе и могу се употребити на штету човечанских интереса. У једном свом писму јапанском песнику Јону Негули, Рабиндрант Тагора, говорећи о азијатској цивилизацији, каже: „Осећао сам, да је мој задатак да чувам земљу бушида, земљу уметности и херојских традиција, против научног дивљаштва чија је жртва постала западна цивилизација“. Треба се замислити при овим речима — „научно дивљаштво“, које су још увек актуелне¹⁾.

Постоји данас нека врста ларпурлартизма, самопонетости у науци и зато је веома важно потсетити се на моралну одговорност и животну функцију научног сазнања. Треба обратити пажњу на њен смисао и значај у људском животу, а то мора да дође до израза у филозофском погледу на свет.

Кад знамо велику важност науке и сазнања у животу човека, кад знамо њену огромну моћ и улогу, тада не можемо посматрати одговорност научника само као стручно професионалну одговорност, већ гледамо у њој увек и одговорност човека пред историјом, опште човечанску одговорност. Не можемо тако важну функцију лишити људске одговорности, лишити човечности и претворити научника у сазнајног робота, одвојити сазнање од људских циљева и интереса. Наука има данас и о томе шта да каже.

Сви ови покушаји остварења теоријског јединства у нашем знању о свету и повезивању научног схватања света са нашим људским ставом према њему, показују несумњиву потребу тога јединства у двоструком смислу. С једне стране, постоји очигледно унутрашња потреба теоријског

¹⁾ Сетимо се Енгелсове оцене између аксплоататора и експлоатисаних у феудализму и капитализму.

обједињавања резултата нашег научног знања о свету. То се углавном показало у покрету Јединства науке, тражењу општег заједничког језика и сл. То је интерна потреба самих посебних наука, њиховог нужног контакта у граничним областима и њихове међусобне сарадње. Али остварење теоријске целине и јединства нашег знања о свету неће бити ни брзо, ни лако. Има у науци и култури човечанства уопште много нерешених питања, а сам развој намеће увек нова. Извесна открића, као на пример, Планкова теорија кванта, бацају сасвим нову светлост на основна питања научног сазнања уопште; па и открића нуклеарне физике. Свега неколико мислилаца су успели да се директно удубе у стварну проблематику тих питања и сиђу са утабаних путева којима се не може даље ићи. Научници већ покушавају да објасне значај тих открића за опште научно схватање света (Хајзенберг: „Филозофија нуклеарне физике”, Ајнштајн: „Моја слика света” и др.).

С друге стране и неки филозофи траже приступ ка обухватању и разумевању значаја ових нових открића за филозофске теорије, за филозофски поглед на свет. Теоријско обједињавање научног знања захтева интензивнији контакт међу самим наукама, а и између науке и филозофије. У формирању погледа на свет филозофија мора несумњиво обухватити резултате наука и резултате својих сопствених испитивања.

Данас је потребно једно опште познавање и схватање научног сазнања и испитивања, са свим његовим методским поступцима и историјским развојем. Модерна филозофска логика може да прими на себе задатке традиционалне логике и теорије сазнања, треба да испуни ту празнину наше научне културе и тиме допринесе са те стране јединству и повезивању научног сазнања. Она може да пружи потпуно познавање целокупне научне акције, да омогући схватање битног карактера научног сазнања и испитивања, да прикаже све основне методске структуре, сва средства сазнања, као и његов крајњи гносеолошки смисао и значај. Мислиоци који се буду бавили овим питањима, морају бити у живом контакту са свим разним специјалним гранама науке и са научницима појединих области и то са онима који се баве питањима веза и односа међу разним наукама и њиховом потребом за сарадњом и међусобним разумевањем. Они морају свестрано познавати опште проблеме јединства науке.

У свим гранама науке има људи који су се посветили општим питањима свога домена, а да не помињемо безброј других имена. Ту они почињу да излазе из оквира своје специјалне струке и траже да одреде место својих погледа у целини научног знања о свету. Уствари, саме појединачне науке нису међу собом непремостиво одвојене. Свугде се могу наћи додири. Одвојите природне науке од математике, или социологију од економије, право од историје, хемију од физиологије и тд.! Па ипак, извесне одређене групе имају свој циљ и правац испитивања. Оне стичу једно одређено гледање на свет и ствари, као и одређен поглед из свог ограниченог става, из своје перспективе. Али, кад тај став и то гледиште, на пример из физике и биологије, треба да буде универзално и крајње сазнање, тада настаје заблуда.

Универзално и крајње схватање мора имати свестрани увид у разна сазнања света и тражити корен и принцип њиховог јединства изнад посебних сфера. Те задатке је до сада увек постављала филозофска мисао, без обзира како и колико их је успешно решавала. Наше сазнање света и ствари може бити под разним видовима. Као што можемо један географски предео посматрати и описивати са разних страна, у разним слојевима: земљу, површину, поднебље, да своје знање о њему усавршимо и употпуњимо, тако постоји могућност разноврсног посматрања и једног предмета. Једно тело може се испитивати и хемиски и физички. Зато је при данашњој проширености знања о свету тешко спровести једно опште и теоријски јединствено посматрање и тумачење свих резултата појединачних научних испитивања. Међутим, то је постала унутрашња потреба самих научних теорија, као и потреба научног тумачења и схватања света.

Филозофска логика неће само да нам пружи једно познавање и разумевање науке и њених метода. Она иде за крајњим схватањем научних истина. Знамо да данас постоји читава област логике која није филозофска и неће то да буде (математичка логика, логичка анализа и др.). С друге стране филозофија као поглед на свет, покушава да схвати и крајњи мисао и задатак науке у животу човечанства. Ту долази до израза прастара филозофска интенција да научно теоријски продре до једног тумачења и схватања света и да истовремено изрази и људске животне погледе, тежње и идеале. Преко логичко-гносеолошке рефлексije имамо једну непосредну везу између науке и филозофије, али та веза је уствари многостранија и не исцрпљује се само логичко-гносеолошком анализом. Са својим предпоставкама и крајњим тумачењима, позитивне науке допиру и прожимају се филозофским проблемима. Ове предпоставке и крајња тумачења су такође предмет филозофске рефлексije. Исто тако њихови резултати из области које испитују постају садржина филозофских мишљења и схватања света.

Данас не можемо замислити ни практично-животно мишљење без науке, узимајући у обзир њене разноврсне примене, а камо ли филозофски поглед на свет. Филозофска мисао је историјска и настала је са научним посматрањем и схватањем света, еманипацијом тога схватања од митоса, а затим и од животно практичног мњења. За разлику од научног сазнања, коме је то удаљивање омогућило боље сазнање, филозофија поставља питање правога односа између тзв. научног објективног сазнања света и става човека према свету тј. његовог места у свету.

Свака појединачна наука има свој одређени круг предмета које испитује и тежи што савршенијем познавању и сазнању свога домена испитивања. Она изграђује себи методе према својој потреби рада и нема времена да се много обазире на друга општа питања сазнања уколико јој нису директно потребна. То треба и мора тако да буде. Али неко има да схвати и објасни функцију науке уопште, посматрајући и проучавајући целокупну акцију научног испитивања и сазнања. До сада се углавном филозофија бавила тиме, а то има своје дубоке разлоге. Она је у суштини увек тежила за универзалношћу, без обзира што је

развојем посебних наука то постало проблем, јер је знање огромно, разгранато. Данас филозофска мисао тражи и покушава на разне начине да оствари ту универзалност своје мисли са наукама, изван наука, и са разним методима.

Несумњиво је пак, да се не може више филозофирати, а да се не разјасни однос филозофске теорије према знањима савремене науке. Просто бисмо рекли да се на том односу разликују и формирају главни филозофски правци XX века: логички позитивизам, феноменологија Е. Хусерла, затим Бергсонова филозофија, филозофија егзистенције и њена онтологија и марксистичка филозофија. Друго битно питање јединства научног сазнања јесте однос према чисто људским тежњама и циљевима, према политичким доктринама, идеологији.

Застојем и сколастизирањем марксистичке филозофске мисли, нису марксисте разрадили новину и оригиналност у решавању питања тога односа марксистичког погледа на свет и посебних наука. Неки су се углавном оријентисали према грађанској филозофској мисли. Они су ишли ка позитивистичком схватању тога односа тј. филозофски поглед на свет је синтеза позитивно научних знања¹⁾. Друга могућност је антрополошко тумачење марксистичке филозофије. Међутим, марксистичка филозофија као дијалектичка, носи у себи интенцију ка тоталитету у свој његовој унутрашњој различности, кретању, развоју. Али, она је „рационална дијалектика” (Енгелс), истраживачка дијалектика, насупротив спекулативној и мистичкој.

Марксистичка филозофија је и материјалистичка у смислу примарности природе, у смислу постојања света независног од наше свести, нашег сазнања које је објективни, али релативни одраз, захват стварних односа и законитости. Она у материјалности света види његово јединство. Као материјалистичка филозофија посматра најпре питање односа човека према природи а затим и питање међусобних односа људи. Основ тих људских односа чини начин производње материјалних добара. Производња материјалних добара је пак нужни услов за егзистенцију човека, па према томе и друштва. Значи, оно што чини основ друштвеног живота, јесте најпре, решавање односа човека према природи (производња, присвајање природе) и на тој основи се развијају све друге људске активности и односи. Када Маркс говори о томе, да човек мења и присваја природу својим радом, он већ тиме даје одговор о односу човека према природи. У марксистичкој филозофији је фундаменталан овај став према природи за схватање само међусобних људских односа, за њихово очовечење.

Новија филозофија је била запоставила решавање тих питања. Није важно овде име — да ли ће то бити *Einheitswissenschaft*, теорија наука или логика и теорија сазнања, која треба да пружи идејно теоријско јединство. Важно је, добро поставити питања и успети у њиховом решавању. Међутим, несумњиво је да се сва та питања налазе у центру проблематике која је историјски била на плану филозофије.

¹⁾ Види: Г. Петровић, Филозофски погледи Плеханова,

У филозофији се увек сусреће знање са ставом и тежњама човечанства, знање са идеологијом. Налазећи се на пресеку тих великих животних линија, филозофија је често изгледала ненаучна, ако није водила довољно рачуна о објективном научном знању, апстрактна и удаљена од живота, ако запостави животне тежње човечанства и друштва у коме је постала и везе са знањем стварности.

Новије науке, социологија и психологија, чине продор у сазнање и објашњење људских и животних погледа и ту се отварају нови видови. Филозофска мисао је временска, ако исувише пође за тим тежњама и ставом свога доба, а изгуби из вида историјске корене и перспективу будућности. Свакако да није лако снаћи се на тој раскрсници и ставити се изван тих разних струја и праваца, да бисмо нашли сваком своје место.

Из целог нашег излагања можемо видети да се питање јединства науке мора поставити и стално решавати. Према новим открићима и стању у науци та унутрашња смисаона целина и интерпретација научног знања, то теоријско јединство, нераздвојно је од повезивања научног знања о свету са ставом човека према свету и људима. Ако научно знање има да служи човеку у његовом кретању кроз живот, то животни циљеви и интереси треба такође да буду осветљени науком, а наука има да се повеже са човечишћу њене примене, са њеном применом ка опште човечанским интересима. Није нама потребно само сигурно познавање света, већ на основу тог знања желимо да га што боље схватимо и омогућимо себи што успешније кретање и акцију. У крајњој линији, сва знања треба да буду подлога за свесно даље формирање и пуно изграђивање људског живота, људских односа у историјском развоју човечанства.

Мислим да теоријски израз повезивања тих области може извршити једино филозофија која мора бити повезана са науком и са људским животним ставовима, која има да тежи не само да из широке перспективе сагледа резултате наука, већ да их разматра у ширини опште човечанских интереса. Науке има да откривају унутрашње везе разних области и самога света. Велика мисао доба просвећености о разумном формирању људских односа не сме се напустити, иако је она била наивна и класно ограничено постављена. Нове науке које су захватиле сазнање човека, његовог друштвеног бића и живота, које откривају његов психички живот, отварају сасвим нове могућности идеји просвећености. Један од великих грађанских филозофа који је за одлучну одбрану оног позитивног из доба „просвећености”, јесте Е. Хусерл.

Међутим, филозофија егзистенције ће просветитељство осудити и критиковати рационализам. Мислим да је марксизам био како најоштрији критичар грађанског просветитељства, откривајући његове класне корене и ограниченост, исто тако и прави наследник онога позитивног у њему. То је схватање да је научно знање моћно оружје у борби за слободу човека, за решавање људских животних тешкоћа, човечно формирање људских односа. Шта је научни социјализам, до једно дубље и зрелије откриће, да се оствари основна идеја просветитељства, свесно, разумно руковођење људског живота.

Мислим да је јасно, да та интенција прожима марксистичку теорију и погледе. Тамо, где се јединство теорије и праксе поставило на плану решавања људских односа и опште човечанских интереса, може и треба да се оствари теоријско јединство науке, научног схватања света и његовог јединства са људском акцијом за опште човечанске интересе (не само класне и националне). Тиме откривамо животни значај и смисао науке, као и људску одговорност научника за своја постигнућа.

Савремено човечанство стоји пред дилемом како да свесно употреби резултате научног испитивања у корист човека, а не против њега. Оно има потребу не само за теоријским јединством научног знања о свету, већ и за схватање односа човека, његових животних циљева према том сазнању и његовој примени у људском животу. Отуда се данас не могу наука и политика изоловати, иако су радикално две различите активности. Наука отвара политичкој активности реалне могућности за решавања многих питања и за њено хуманизирање, али зато је потребно да циљеви политике буду стварно хумани.

Некада је Рабле рекао да је: „наука без савести руина душе“, а ми бисмо рекли данас да „политика тј. људско друштво, мора свесно применити науку, иначе иде у руину, не само душе, већ и егзистенције“. Теоријски израз приближавања, повезивања и конфронтирања научног знања и људске одговорности у животу и историји, вршила је до сада филозофска-мисао, са мање или више успеха која ће тек превазилажењем класних оквира моћи у правом и пуном смислу те речи да остварује своје праве задатке.

Да бисмо могли доћи до јединства мисли и акције, као највишег ступња људске одговорности за своја дела, за свој живот, пред нама стоје још велики напори мењања света и људских погледа, сједињавање људских поступака са највишим ступњем људских схватања. Нама је потребно, не само јединство целокупног знања, већ и повезивање тога знања са опште човечанским интересима и одговорношћу а то ће бити могућно у подруштвљеном човечанству, где треба да нестану класне, националне и блоковске супротности и да се преко нових друштвених односа иде за повезивањем личних интереса са кретањем и развитком подруштвљеног човечанства. Нема сумње, перспектива за „далека нека покољења“, али перспектива за коју нам је научно знање и његова примена отворило реалну могућност и перспектива која је достојна напора и борбе више генерација.

Јединство научног знања добија, не само свој чисто теоријски задатак научног схватања света, већ и људски животни смисао свесног одговорног обликовања људског живота, у чему и јесте прави смисао људске слободе. „Слобода је сазната нужност“ — рекао је Хегел, а ми бисмо додали „права слобода је свесна одговорност човека у примени сазнатих закона за ослобођење човека у животу, за његово ослобођење не само од природних сила, већ исто тако од међусобног поробљавања, унижавања и уништавања људи.

Теоријско јединство наука заснива се и произилази из самог јединства бића, а оно је према марксизму у материјалности света. То значи у овом случају примарност природе, јер се о њој једино говори

као о бићу, а све друго настаје из ње, на њеној основи. Али за идејно теоријско јединство научног знања света није довољно само схватање јединства бића. Морамо наше знање о свету повезати и из другог аспекта, морамо га посматрати и са становишта свесног, одговорног формирања људског живота на основу тога знања. Наша одговорност се повећава нашим знањем, и сваку злоупотребу научних открића противу човечанства треба сматрати много већим злочином, него што су сви злочини из невоље, из афеката и сл. Научно сазнање природе, друштва и психичког живота пружило је данас велике могућности за хуманизирање људских односа. Међутим, данас је можда највећа тешкоћа у самим људима.

Да бисмо могли изнети пред широку јавност какве могућности нам пружа научно знање у формирању нашег живота потребно нам је и јединствено теоријско схватање резултата научног испитивања и његове примене. Али истовремено морамо осветлити пут ка високој морално одговорној примени и борби противу свих нечовечних коришћења знања, противу егоистичких тенденција у тој примени. Идејно теоријско јединство научног сазнања није само потребно интерном раду науке, већ и свестраном увиду за животну оријентацију човека и тиме за уздизање његове свести о самоодговорности. Једино свест о одговорности у формирању живота и могућностима које нам пружа наука може помоћи да се данас супротставимо нашој највећој опасности, а она је сада више у нама самима, него изван нас.

Zagorka Mičić

DIE THEORETISCHE EINHEIT DER WISSENSCHAFT UND PHILOSOPHIE

In dieser Abhandlung wird die Frage der theoretischen Einheit der Wissenschaft von ihren ersten Anfängen schon betrachtet. Man stellt fest, dass die Einheit der wissenschaftlichen Erkenntnis erst im Zeitalter des Specialismus ein Problem geworden ist. Es ist nicht nur ein Problem der wissenschaftlichen Weltauffassung, sondern selbst eine Schwierigkeit der besonderen Wissenschaften selbst, die nicht mehr ihre Erkenntnisse systematisch deuten können.

Man gibt eine kurze Übersicht von Ansichten über dieses Problem bei den führenden Denkern der Gruppe die sich mit der Frage der wissenschaftlichen Synthese beschäftigen. Das Wesentliche in den Versuchen dieser Denker die Frage der Einheit der Wissenschaft zu lösen, ist eben die Ausschliessung der Philosophie d. h. der Metaphysik, wie sie es sagen.

Dagegen versucht E. Husserl diese Frage gerade von der Philosophie aus zu betrachten und zu lösen. Er behandelt dieses Problem in seiner transzendentalen Logik, d. h. philosophischen Logik im Gegensatz zu der Logistik. Aber er verbindet zugleich diese Frage mit der menschlichen Selbstverantwortung, denn es ist für ihn die Frage der Vernunft,

Danach sucht man die Stellung der marxistischen philosophischen Ansichten zu dieser Frage zu finden. Es gibt keine besondere marxistische Abhandlung über das Problem der theoretischen Einheit der Wissenschaft. Man kann aber mit Sicherheit behaupten dass Marxismus aus verschiedenen Motiven und von verschiedenen Seiten daran interessiert sei.

Zuerst von der Seite der Einheit von der Theorie und Praxis im Marxismus. Danach von dem Bedürfniss nach einer einheitlichen Weltanschauung aus. Diese marxistische Weltanschauung nimmt die Resultate der wissenschaftlichen Erkenntnis in sich auf, will sie aber bewusst anwenden um Klassengesellschaft aufzulösen. Als dialektisches Denken ist marxistische Theorie auf Totalität und Entwicklung eingestellt, was unbedingt Einheit der wissenschaftlichen Welterkenntnis postuliert. Engels meint dass die Einheit der Welt auf ihrer Materialität beruht. Aber man vertritt die Meinung, dass für die marxistische Weltanschauung diese theoretische Einheit, die sich auf die Einheit des Seines gründet, nicht genügend sei. Marxismus enthält auch die Einheit der Aktion auf Grund der menschlichen Zielen eine klassenlose Gesellschaft zu organisieren, die erst die humanen Beziehungen zwischen den Menschen ermöglichen kann.

Es ist die wissenschaftliche Erkenntnis der Welt die uns die Wege zur Freiheit eröffnet, aber nur unter der Bedingung einer ernsten und tiefen menschlichen Selbstverantwortung. Nicht das Wissen ist heute das schwerste Problem des Menschen, sondern die Anwendung dieses Wissens, d. h. der Mensch selbst. Wir stehen heute vor der schicksalvollsten Entscheidung, ob man die Resultate des menschlichen Wissens für den Menschen oder gegen ihn gebrauchen wird.

Die Frage nach der theoretischen Einheit der Wissenschaft hat erst ihren vollen Sinn, wenn man sie mit der Frage der Anwendung der wissenschaftlichen Erkenntnis im menschlichen Leben stellt. Husserl hat das gesehen, wenn er das Wissen nicht von der menschlichen Selbstverantwortung trennen wollte. Erst recht der Marxismus, welcher auf der Einheit von der Theorie und Praxis seine Ansichten und Ziele aufgestellt hat.